

ДОСВІД РЕАЛІЗАЦІЇ СИСТЕМИ ТРУДОВОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ОСІБ З ОБМЕЖЕНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ ЗДОРОВ'Я

В РЕГІОНАЛЬНИХ РЕАБІЛІТАЦІЙНИХ ЦЕНТРАХ

ПОЛІЩУК О. А.

УДК № 376-056.2/3:364-786-028.46
(477.6) (045)

СУЧАСНА соціальна політика України гарантує забезпечення конституційних прав громадян на рівний доступ до всіх суспільних сфер, зокрема й трудової, на захист інтересів усіх суб'єктів соціуму, які цього потребують. Відповідно до положень Конституції України кожному громадянину держави незалежно від рівня здоров'я та психофізичних можливостей гарантовано право на працю, вільне обрання професії та можливість заробляти собі на життя працею.

Зазначене актуалізує проблему трудової реабілітації та працевлаштування осіб з інвалідністю, що відзначено в Конституції України, Законах України „Про державні соціальні стандарти і державні соціальні гарантії”, „Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні”, „Про соціальні послуги”, „Про реабілітацію інвалідів в Україні”, де наголошено на необхідності створення умов для усунення обмежень життєдіяльності осіб з особливими потребами, розробки системи відновлення й компенсації їхніх порушених або втрачених здатностей до побутової,

професійної, суспільної діяльності, розширенні видів і форм реабілітаційних заходів тощо.

Спираючись на положення зазначених вище документів, наголосимо на надзвичайній актуальності розробки системи трудової реабілітації осіб з обмеженими можливостями здоров'я в сучасних соціально-економічних умовах нашої держави. У цьому напрямі вітчизняні та зарубіжні вчені проводили численні розвідки, спрямовані на вивчення особливостей соціально-психологічного розвитку та соціалізації осіб з порушеннями психофізичного розвитку (В. Бондар, О. Хохліна, В. Блейхер, В. Лубовський, Г. Костюк, В. Синьов, О. Глоба, В. Григоренко та ін.); здійснено низку вітчизняних докторських досліджень (Ю. Вихляєв, І. Ляхова, Л. Куненко, Д. Шульженко та ін.), присвячених висвітленню методологічних засад навчання, виховання, розвитку й дидактичної корекції функціонального стану дітей та молоді з обмеженням життєдіяльності.

Питання профорієнтації осіб з інвалідністю стали предметом наукових розвідок Г. Мулярчук, Г. Онкович, Л. Храпиліної, Р. Кравченко, С. Кавокіна, К. Бондарчука. Технологічні аспекти професійної освіти осіб з обмеженнями здоров'я знайшли своє відобра-

ження в працях М. Бірюкової, Н. Долматової, В. Подшивалкіної, О. Скідіна та ін.

Методологічні засади соціальної роботи з людьми з обмеженими можливостями здоров'я розроблено в студіях таких вітчизняних та зарубіжних учених, як Л. Волинець, А. Капська, І. Зверева, В. Алфімов, Н. Ничкало, Л. Міщик, С. Харченко, Ю. Мацкевіч, А. Мудрик, О. Киричук та ін. У науці в педагогічному та соціально-педагогічному контексті ґрунтовно розроблено проблеми соціалізації, розвитку соціальності, освіти, професіоналізації, а також соціально-педагогічної допомоги та підтримки в процесі інтеграції в суспільство осіб з інвалідністю (М. Андрєєва [1], О. Рассказова [4], Н. Теплова [5], В. Тесленко [6], О. Фудорова [7], М. Чайковський [8] та ін.). Соціально-педагогічні основи соціальної реабілітації та ресоціалізації різних соціальних груп у роботі реабілітаційних центрів та інших соціальних осередків розкрито О. Караман [2], С. Коношенком [3], Ю. Чернецькою [9], В. Шпак [10] та ін.

Незважаючи на досить ґрунтовну розробленість порушеної проблеми, у зарубіжній та вітчизняній літературі питання організації процесу професійної орієнтації та трудової реабілітації осіб з обмеженими психофізичними можливостями залишаються недостатньо розкритими з погляду системного підходу на засадах міжгалузевого співробітництва працівників соціальної сфери з педагогами, медиками, психологами, реабілітологами.

Виходячи з цього, *метою статті* є оприлюднення досвіду реалізації науково обґрунтованої та розробленої нами системи

трудової реабілітації осіб з обмеженими можливостями здоров'я в діяльності регіональних реабілітаційних центрів.

Теоретичним підґрунтям розробки системи трудової реабілітації осіб з обмеженими можливостями здоров'я в регіональних реабілітаційних центрах слугували концептуальні засади соціальної роботи як інтегративної галузі наукових знань, провідні загальнонаукові положення системного підходу до аналізу соціально-педагогічних явищ (С. Харченко, В. Докучаєва, Л. Першин, Н. Ткачова та ін.), концепції особистісно-діяльнісного підходу до розвитку людини (Л. Виготський, П. Гальперін, О. Леонтєв, В. Рибалка, С. Рубінштейн та ін.), базові засади технологічного (В. Безрукова, В. Беспалько, С. Сисоєва, Г. Селевко та ін.) підходу до соціалізації, освіти та виховання, професіоналізації та трудової адаптації особистості; принципи демократизації та гуманізації соціальної сфери суспільства.

Наголосимо, що застосування зазначених вище підходів до порушеної проблематики забезпечує обґрунтування трудової реабілітації осіб з обмеженими можливостями здоров'я як системи, що поєднує такі складники: цільовий (соціальне замовлення, мета, завдання, принципи), суб'єкт-суб'єктний (об'єкт та суб'єкти трудової реабілітації), змістово-технологічний (зміст, форми, методи, засоби), результативний (результат реабілітаційного процесу та критерії й показники щодо його оцінки) компоненти системи трудової реабілітації осіб з обмеженими можливостями здоров'я (Рис. 1).

Рис. 1. Система трудової реабілітації осіб з обмеженими можливостями здоров'я

Теоретична розробка системи трудової реабілітації осіб з обмеженими можливостями здоров'я створила підстави для науково обґрунтованого й практично доцільного їх упровадження в діяльність регіональних реабілітаційних центрів у ході формувального експерименту, докладний опис якого наведено нижче.

Експериментальну роботу виконано при підтримці Департаменту соціального захисту населення Луганської обласної військово-цивільної адміністрації на базі Луганського національного університету імені Тараса Шевченка (м. Старобільськ), Луганського міжрегіонального центру професійної, медико-фізичної та соціальної реабілітації інвалідів, Комунальної установи „Луганський обласний центр соціальної реабілітації дітей-інвалідів „Відродження”, Центру соціальної реабілітації дітей-інвалідів „Надія” (м. Красний Луч), 20 відділень реабілітації інвалідів Луганської області, Луганського обласного центру зайнятості, обласного центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, Всеукраїнської громадської організації інвалідів „Інститут соціальної політики” (м. Київ). У дослідженні взяли участь 116 молодих осіб з обмеженими можливостями здоров'я: 56 осіб експериментальної групи (ЕГ) і 60 осіб контрольної групи (КГ).

Формувальний етап експерименту включав упровадження розробленої нами системи в діяльність регіональних реабілітаційних центрів, визначених як експериментальні. Упровадження системи ми реалізували особисто в співпраці з адміністрацією реабілітаційних закладів, командою суб'єктів трудової реабілітації закладів, а також викладачами кафедр, працівниками психологічної служби ВНЗ, які здійснювали освітньо-просвітницьку

роботу, батьками осіб з інвалідністю, волонтерами, представниками громадських організацій.

Розроблена нами послідовність упровадження, цільова спрямованість і зміст етапів упровадження системи трудової реабілітації осіб з обмеженими можливостями здоров'я в діяльність регіональних реабілітаційних центрів репрезентовано в спеціальній програмі – регіональній комплексній Програмі впровадження системи трудової реабілітації осіб з обмеженими можливостями здоров'я в діяльність регіональних реабілітаційних центрів.

Головною метою програми стало покращення умов життєдіяльності осіб з обмеженими фізичними можливостями, завдяки яким інваліди матимуть змогу вести повноцінний спосіб життя відповідно до своїх індивідуальних здібностей та інтересів шляхом надання особам з інвалідністю можливості брати участь у соціальному та економічному житті через оволодіння ними певним обсягом професійних знань, умінь і навичок, розвиток особистості в умовах спеціально організованого освітньо-професійного та соціально-реабілітаційного процесу, органічно поєднаного з іншими формами реабілітації та інтеграції в суспільство.

Реалізація мети відбувалася через вирішення таких завдань:

- проведення наукового соціологічного дослідження щодо становища людей з інвалідністю в регіоні силами волонтерів – студентів і створення регіонального банку даних про осіб з обмеженими можливостями здоров'я всіх категорій та окремо – банку даних щодо осіб, які бажають працювати або закінчують різні навчальні заклади;

- створення постійно діючого алгоритму інформування осіб з обмеженими можливостями здоров'я про зміни та

доповнення в законодавстві щодо соціального захисту інвалідів;

- організація роботи щодо реалізації комплексу заходів із трудового навчання молоді та дітей з обмеженими фізичними можливостями, виділення приміщень для цієї роботи;

- організація роботи щодо трудової адаптації та інтеграції в суспільство молоді з функціональними обмеженнями та сприяння реалізації комплексу заходів із соціальної підтримки цієї категорії та виділення приміщень для цієї роботи, сприяння працевлаштуванню та професійній адаптації осіб з обмеженими можливостями здоров'я;

- забезпечення підготовки необхідної кількості педагогічних працівників за методиками роботи з особами, що мають обмежені фізичні можливості;

- збільшення кількості спеціальних груп для осіб з обмеженими фізичними можливостями, психічними захворюваннями та розумовою відсталістю в професійно-технічних вищих навчальних закладах;

- проведення зустрічей, „круглих столів”, конференцій за участю громадських організацій інвалідів з метою розгляду проблемних питань соціальної спрямованості та залучення зазначених організацій до їх вирішення згідно з чинним законодавством;

- розвиток волонтерського руху в навчальних закладах різного рівня акредитації.

Відзначимо, що формувальний етап експерименту згідно із зазначеною програмою проводився відповідно до певного алгоритму, який передбачав такі етапи:

- перший – *діагностично-організаційний* – включав комплексну первинну, а потім щорічно повторювану психолого

- педагогічну діагностику людини з інвалідністю та вивчення її запитів і планів, крім того, на цьому етапі проводився аналіз соціально-педагогічної ситуації, у якій перебуває особа з вадами психофізичного розвитку, і вивчення можливостей усіх суб'єктів соціально-педагогічної роботи. Логічним результатом цього етапу виявилася розробка методичного забезпечення *трьох змістових напрямів*: індивідуальної реабілітаційної роботи з професійної орієнтації та розвитку особи з обмеженими можливостями, індивідуальної реабілітаційної роботи з комплексної соціальної адаптації та індивідуальної роботи безпосередньо з трудової реабілітації інваліда;

- на другому етапі – *реабілітаційно-операційному* – здійснювалася особистісно зорієнтована соціально-педагогічна робота щодо реалізації розроблених напрямів: у кожному конкретному випадку формулювалися основні принципи організації діяльності, визначалася пріоритетність напрямів соціально-педагогічної роботи, формувався її конкретний зміст за означеними напрямками (при цьому кожного разу він був різним, а точніше індивідуальним); вирішувалося питання місця, де здійснювалася реабілітація та соціальна адаптація особи з психофізичними проблемами: за місцем мешкання, у спеціальному освітньому закладі, реабілітаційному центрі тощо; визначалися й упроваджувалися індивідуальні комплекси заходів щодо реабілітаційної роботи з клієнтами соціально-педагогічної роботи;

- на третьому етапі – *аналітичному* – вирішувалися питання навчання, перепідготовки, підвищення кваліфікації й працевлаштування осіб з обмеженими можливостями здоров'я, використовуючи передбачені державою пільги та додаткові умови

навчання у ВНЗ I – II та III – IV рівнів акредитації, у закладах професійно-технічної освіти та під час працевлаштування; аналізувалися результати такої діяльності.

Перший – діагностично-організаційний – етап складався: із здійснення соціальної діагностики молодіжного середовища взагалі й осіб з вадами розвитку зокрема; з виявлення на основі висновків діагностики цілей і пріоритетних напрямів діяльності регіональної програми; з розробки стратегічних і тактичних заходів щодо практичної реалізації регіональної програми. Особливу увагу при реалізації регіональної програми ми приділили осмисленню та актуалізації параметрів ресурсного забезпечення процесу трудової реабілітації інвалідів: нормативно-правовому, інформаційному, концептуальному, методичному, матеріальному, психологічному, кадровому забезпеченню.

Наголосимо, що в напрямі посилення кадрового ресурсного забезпечення на цьому етапі всі суб'єкти діяльності, які мали відношення до реалізації програми, навчалися керуватися нормативно-правовими документами щодо трудової реабілітації осіб з інвалідністю й бути готовими до здійснення прогностичної функції, без якої неможливо досягти високих результатів. Поглиблене опрацювання нормативно-правового забезпечення забезпечувало знання суб'єктами соціально-педагогічної роботи нормативних документів і правової основи своєї діяльності, загальну професійну компетентність у роботі з документами й регламентувальними інструкціями, усвідомлення своїх прав і обов'язків, уміння використовувати свої повноваження в повному обсязі.

Інформаційне забезпечення включало інформацію, необхідну для виконання інвалідами своїх функцій, формування в них банку спеціальної інформації з різноманітних галузей знань.

Концептуальне забезпечення було спрямоване на осмислення провідних загальнотеоретичних положень з різних наук, необхідних для розробки концептуальних положень програми й створення механізмів її практичної реалізації.

Методичне забезпечення передбачало розробку та подальшу деталізацію соціально-педагогічних технологій і рекомендацій для осіб з обмеженнями життєдіяльності та суб'єктів соціально-педагогічної роботи – педагогів, соціальних працівників, батьків.

Матеріальне забезпечення безпосередньо не формулювалося нами при розробці програми, але враховувалося при безпосередньому здійсненні реабілітаційної діяльності. Це передусім відомості про фінансування конкретних соціальних програм, наявність сучасної технічної бази, можливостей клієнтів роботи з комп'ютером та ін.

Психологічне забезпечення передбачало створення установки на толерантність і терпіння персоналу закладів у досягненні результатів, формування в осіб з обмеженими психофізичними можливостями життєвої позиції, соціальної активності, віри у власні сили.

Кадрове забезпечення визначалося готовністю соціальних педагогів, соціальних працівників, інших суб'єктів реабілітаційної роботи до реалізації покладених на них обов'язків, їх компетентністю й прагненням до професійного самовдосконалення.

Ефективність реалізації програми залежала від великої кількості чинників зовнішнього й внутрішнього характеру. При розгляді досвіду реалізації системи трудової реабілітації осіб з обмеженими можливостями здоров'я в діяльності регіональних реабілітаційних центрів зупинимось лише на основних, які ми виділяємо як умови ефективності впровадження розробленої

системи, це, зокрема: прийняття й усвідомлення соціальними педагогами та соціальними працівниками сутності програми як документа, що систематизує й регламентує основні цілі трудової реабілітації й шляхи їх досягнення, готовність спеціалістів, батьків і самих інвалідів до здійснення основних положень програми, наявність індивідуальної особистої концепції саморозвитку особи з обмеженими можливостями, у якій визначено перспективи саморозвитку, обґрунтовано й узгоджено уявлення про пріоритетні напрями педагогічного супроводу, створення механізму координації зусиль педагогів, соціальних працівників, лікарів, батьків, працівників закладів соціальної галузі, постійний моніторинг, відстеження й регулювання стану клієнтів та ефективності застосовуваних методів соціально-педагогічного впливу, створення механізму зворотного зв'язку, інформування всіх суб'єктів соціально-педагогічної й медично-реабілітаційної діяльності про досягнуті результати й труднощі та проблеми, що виникають, тощо.

Зазначені умови, що зберігалися на всіх етапах діяльності, дозволили особам з обмеженнями життєдіяльності самовизначитись у різноманітних видах діяльності, педагогам реалізувати заходи для соціалізації осіб з обмеженими можливостями в широкому соціальному й культурному контексті; батькам – брати участь у створенні ринку праці й освітніх послуг, а організаторам і управлінцям – приймати рішення з урахуванням ситуації в регіоні загалом.

Програма передбачала здійснення комплексу заходів щодо соціального захисту й реабілітації осіб з обмеженими фізичними можливостями, забезпечуючи їм: правовий захист; соціальний захист та реабілітаційні заходи; соціально-культурну реабілітацію; покращення соціально-побутових умов; медико-фізичну, професійну та соціальну

реабілітацію тощо. Фінансування заходів програми здійснювалось за рахунок коштів обласного та місцевих бюджетів, громадських організацій та фондів.

Зміст соціальної роботи залежав від ступеня дезадаптації інвалідів, їхніх соціально-психологічних особливостей і здійснювався на різних рівнях різними силами та різними методами. Зокрема, відбувалася організація роботи щодо професійної орієнтації молоді як однієї з найбільш уразливих категорій населення з метою формування професійних намірів учнів та побудови кар'єри: проведення з учнями загальноосвітніх навчальних закладів групових профінформаційних консультацій, профорієнтаційних семінарів („Твій вибір: професійне самовизначення”), професіографічних екскурсій (на ринкоутворювальні підприємства, до навчальних закладів: „Екскурс у світ навчальних закладів Луганщини”), уроків („Вибір професії – крок за кроком”, „Уроки реального трудового життя”, „Економічні уроки”, „Бізнес-класи”) тощо; організація для учнів випускних класів загальноосвітніх навчальних закладів тижнів профінформування, профтехосвіти, робітничих професій, місячників з профорієнтації (професій машинобудівного профілю, будівельних професій), днів профорієнтації (у віддалених сільських школах), днів відкритих дверей центру зайнятості, навчальних закладів та ПОУ, інших масових заходів („Гімн робочої професії”, брейн-ринги „Віват – податки!”, ділові ігри „Як шукати роботу”); запровадження в практику роботи загальноосвітніх навчальних закладів надання індивідуальних професійних консультацій учням та їхнім батькам (проведення батьківських зборів та конференцій „Діємо разом”); запровадження в практику роботи навчальних закладів професійної освіти проведення семінарів з техніки самостійного пошуку роботи та

побудови професійної кар'єри для учнів і студентів; надання учням та студентам індивідуальних професійних консультацій; застосування інших форм і методів профорієнтаційної роботи з молоддю, проведення „Ярмарків кар'єри”, „Днів кар'єри”, „Днів випускника”, презентацій роботодавця, конкурсів профмайстерності.

Важливим напрямом роботи було надання профорієнтаційних послуг соціально незахищеним категоріям населення з метою підвищення їхньої конкурентоспроможності на ринку праці: проведення тематичних семінарів для цільових груп населення, зокрема із залученням зацікавлених організацій (для безробітної молоді – „Школа реального життя: крок до професії”, „Немає досвіду... Чи це так?”, „Молодь: перспективи працевлаштування та зайнятості”, „Шляхи професійної самореалізації молоді”, „Відродження села – справа молодих”; для жінок – „Жінка і праця”, „Особливості зайнятості жінок”, „Трудове рабство: можливості попередження”, „Жінка в бізнесі”, семінари-презентації „Я – успішна жінка!”), для безробітних чоловіків „Знайди роботу в Україні”); надання індивідуальних професійних та психологічних консультацій, зокрема із залученням спеціалістів зацікавлених організацій.

Дієвим виявилось забезпечення діяльності комплексних центрів та класів на базі навчальних закладів, проведення семінарів з техніки пошуку роботи, презентацій курсів професійного навчання, професій, тренінг-семінарів, семінарів „Служба зайнятості – працівникам села”, з орієнтації на підприємницьку діяльність, загальних основ підприємницької діяльності, основ комп'ютерної грамотності, із загальних питань зайнятості та стану ринку праці.

Загалом, досліджуючи досвід реалізації системи трудової реабілітації осіб з обмеженими психофізичними можливос-

тями, зазначимо, що аналіз психолого-педагогічної літератури, власний досвід організації діяльності регіональних реабілітаційних центрів, а також вивчення думок працівників центрів, науково-педагогічних працівників, батьків осіб з особливими потребами дозволили нам стверджувати, що працівники центрів підвищили свої компетенції в контексті організації та реалізації трудової реабілітації. Зафіксовано позитивну динаміку в ставленні батьків молоді з обмеженими можливостями здоров'я до трудової реабілітації. Повністю або частково вирішено такі проблеми: здійснення психологічного консультування батьків у процесі навчання; розробка науково-методичних рекомендацій для батьків; допомога батькам у формуванні розкладу дня слухачів центрів. Щодо осіб з обмеженими можливостями здоров'я, у ході впровадження розробленої системи вони здобули більш глибокий досвід виконання конкретних навчальних дій особистості й володіння необхідними практичними навичками в контексті підготовки до майбутньої трудової діяльності. Зазначимо й підвищення рефлексивних умінь молоді з обмеженими можливостями здоров'я (здатність до самоаналізу й самооцінки, до використання результатів самоаналізу, потребу та прагнення до самовдосконалення).

Окреслюючи можливості подальшої розробки порушеної проблеми, наголосимо, що процес формування професійного рівня осіб з обмеженими можливостями здоров'я може бути найбільш ефективним за рахунок оптимізації використання соціально-педагогічних технологій, з урахуванням індивідуальних та вікових особливостей осіб з особливими потребами, можливостей регіонального реабілітаційного середовища, що зумовлює необхідність розробки

системи безперервної трудової реабілітації цього контингенту, яка сприятиме їхній соціальній адаптованості та захищеності протягом усього життя.

Література

1. Андрєєва М. О. Розвиток соціальної компетентності студентів з особливими потребами у вищому навчальному закладі: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05 / Андрєєва Марія Олександрівна. – Х., 2014. – 262 с.

2. Караман О. Л. Соціально-педагогічна робота з неповнолітніми засудженими в пенітенціарних закладах України: монографія / Олена Леонідівна Караман; Луган. нац. ун-т імені Тараса Шевченка. – Луганськ: Вид-во ЛНУ імені Тараса Шевченка, 2012. – 448 с.

3. Коношенко С. В. Реабілітаційна робота з соціально дезадаптованими підлітками в умовах індустріального регіону: монографія / С. В. Коношенко. – Слов'янськ: „Печатный двор”, 2009. – 251 с.

4. Рассказова О. І. Розвиток соціальності учнів в умовах інклюзивної освіти: теорія та технологія : монографія / О. І. Рассказова. – Х. : ФОП Шейніна О. В., 2012. – 468 с.

5. Теплова Н. А. Державне управління процесом соціалізації людей з особливими потребами : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з держ. упр.: спец. 25.00.01 „Теорія та історія державного управління” / Н. А. Теплова. – Х., 2010. – 20 с.

6. Тесленко В. В. Теорія і практика соціально-педагогічної підтримки дітей з обмеженими можливостями в промисловому регіоні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук : спец. 13.00.05 „Соціальна педагогіка” / В. В. Тесленко. – Луганськ, 2007. – 42 с.

7. Фудорова О. М. Вища освіта як чинник підвищення соціального статусу осіб з обмеженими можливостями : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. соціол. наук : спец. 22.00.04 „Спеціальні та галузеві соціології” / О. М. Фудорова. – Х., 2011. – 20 с.

8. Чайковський М. Є. Соціально-педагогічна робота з молоддю з особливими потребами в інклюзивному освітньому просторі : монографія / М. Є. Чайковський. – К. : Ун-т „Україна”, 2015. – 442 с.

9. Чернецька Ю. І. Теорія і практика соціально-педагогічної роботи з ресоціалізації наркозалежних в умовах реабілітаційних центрів : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.05 / Чернецька Юлія Іванівна. – Старобільськ, 2016. – 517 с.

References

1. Andreieva, M. (2014). Rozvytok sotsialnoi kompetentnosti studentiv z osoblyvymy potrebamy u vyshchomu navchalnomu zakladi. *Candidate's thesis*. Kharkiv [in Ukrainian].

2. Karaman, O. L. (2012). Sotsialno-pedahohichna robota z nepovnolitnymy zasudzhenymy v penitentsiarnykh zakladakh Ukrainy. Luhansk: Vyd-vo LNU imeni Tarasa Shevchenka [in Ukrainian].

3. Konoshenko, S. V. (2009). Reabalitatsiina robota z sotsialno dezadaptovanymy pidlitkamy v umovakh industrialnoho rehionu. Sloviansk: Pечатnyj dvor [in Ukrainian].

4. Rasskazova, O. I. (2012). Rozvytok sotsialnosti uchniv v umovakh inkliuzyvnoi osvity: teoriia ta tekhnolohiia. Kharkiv: FOP Sheinina O. V. [in Ukrainian].

5. Teplova, N. (2010). Derzhavne upravlinnia protsesom sotsializatsii liudei z osoblyvymy potrebamy. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kharkiv [in Ukrainian].

6. Teslenko, V. (2007). Teoriia i praktyka sotsialno-pedahohichnoi pidtrymky ditei z obmezhenymy mozhlyvostiamy v promyslovomu rehioni. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Luhansk [in Ukrainian].

7. Fudorova, O. (2011). Vyshcha osvita yak chynnyk pidvyshchennia sotsialnoho statusu osib z obmezhenymy mozhyvostiamy. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kharkiv [in Ukrainian].

8. Chaikovskiy, M. Y. (2015). Sotsialno-pedahohichna robota z moloddu z osoblyvymy potrebamy v inkluzyivnomu osvithomu prostori. Kyiv: Universytet "Ukraina" [in Ukrainian].

9. Chernetska, Y. (2016). Teoriia i praktyka sotsialno-pedahohichnoi roboty z resotsializatsii narkozalezhnykh v umovakh reabilitatsiinykh tsestriv. *Doctor's thesis*. Starobilsk [in Ukrainian].

* * *

Полищук О. А. Досвід реалізації системи трудової реабілітації осіб з обмеженими можливостями здоров'я в регіональних реабілітаційних центрах

У статті репрезентовано досвід реалізації науково обґрунтованої та розробленої авторкою системи трудової реабілітації осіб з обмеженими можливостями здоров'я в діяльності регіональних реабілітаційних центрів. Застосування низки наукових підходів до проблеми трудової реабілітації осіб з обмеженими можливостями здоров'я забезпечило обґрунтування відповідної системи, яка поєднує цільовий (соціальне замовлення, мета, завдання, принципи), суб'єкт-суб'єктний (об'єкт та суб'єкти трудової реабілітації), змістово-технологічний (зміст, форми, методи, засоби), результативний (результат реабілітаційного процесу та критерії й показники щодо його оцінки) компоненти. Теоретична розробка системи трудової реабілітації осіб з обмеженими можливостями здоров'я створила підстави для науково обґрунтованого й практично доцільного їх запровадження в діяльність регіональних реабілітаційних центрів у ході формувального експерименту, що відбувалося із обґрунтуванням параметрів ресурсного забезпечення (нормативно-правове, інформаційне, концеп-

туальне, методичне, матеріальне, психологічне, кадрове), за етапами (діагностично-організаційний, реабілітаційно-операційний, аналітичний), на кожному з яких запроваджувалися відповідні технології. У ході запровадження розробленої системи дослідницею було зафіксовано розширення досвіду осіб з обмеженими можливостями здоров'я щодо виконання конкретних трудових дій й володіння необхідними практичними навичками в контексті підготовки до майбутньої трудової діяльності.

Ключові слова: трудова реабілітація, педагогічна система, реабілітаційний центр, особи з обмеженими можливостями, ресурси забезпечення

Полищук Е. А. Опыт реализации системы трудовой реабилитации лиц с ограниченными возможностями здоровья в региональных реабилитационных центрах

В статье представлены опыт реализации научно обоснованной и разработанной автором системы трудовой реабилитации лиц с ограниченными возможностями здоровья в деятельности региональных реабилитационных центров. Применение научных подходов к проблеме трудовой реабилитации лиц с ограниченными возможностями здоровья обеспечило обоснования соответствующей системы, которая сочетает целевой (социальный заказ, цель, задачи, принципы), субъект-субъектный (объект и субъекты трудовой реабилитации), содержательно-технологический (содержание, формы, методы, средства), результативный (результат и критерии и показатели) компоненты. Теоретическая разработка системы трудовой реабилитации лиц с ограниченными возможностями здоровья обеспечила научно обоснованное и практически целесообразное их внедрение в деятельность региональных реабилитационных центров в ходе формирующего эксперимента.

Реализация системы происходила с обоснованием параметров ресурсного обеспечения (нормативно-правовой, информационный, концептуальный, методический, материальный, психологический, кадровый), согласно этапам (терапевтически-организационный, реабилитационно-операционный, аналитический), на каждом из которых внедрялись соответствующие технологии. В ходе внедрения разработанной системы исследовательницей было зафиксировано расширение опыта лиц с ограниченными возможностями здоровья в конкретных трудовых действиях и овладении необходимыми практическими навыками в контексте подготовки к будущей трудовой деятельности.

Ключевые слова: трудовая реабилитация, педагогическая система, реабилитационный центр, лица с ограниченными возможностями, ресурсы обеспечения.

Polishchuk E. Experience of Implementing the Labor Rehabilitation System of Disabled People in Regional Rehabilitation Centers

The article represents an experience of implementing the science-based system of labor rehabilitation for disabled people developed by the author in regional rehabilitation centers. Application of scientific approaches to the problem of labor rehabilitation of disabled people has provided grounds of the corresponding system that comprises the target (the social order, aim, objectives, principles), the subject-subjective (the object and subjects of labor rehabilitation), the content and technological (content, forms, methods, resources), and the resultant (the outcome, criteria and indicators) components. The theoretical development of the system of labor rehabilitation for disabled people has provided grounds for science-based and practically reasonable implementation of it in the work of regional rehabilitation centers in the course of the forming experiment. The implementation of

the system has been performed with substantiating the resource support parameters (the legal, informational, conceptual, methodical, material, psychological and personnel ones), according to stages (the therapeutic and organizational, rehabilitation and operational, and analytical ones), wherein the corresponding technologies have been implemented at each stage. When instrumenting the developed system, the researcher has registered the expansion of experience of disabled people in specific labor actions and acquirement of the necessary practical skills in the context of preparation for the future labor activity.

Keywords: labor rehabilitation, pedagogical system, rehabilitation center, disabled people, provision resources.

Стаття надійшла до редакції 06.11.2017 р.

Прийнято до друку 19.11.2017 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Харченко С. Я.